BRITISH MUSEUM
(NATURAL HISTORY)
11 DEC 199
EXCHANGED
ENTOMOLOGY LIBRARY

PHEGEA

driemaandelijks tijdschrift van de

VLAAMSE VERENIGING VOOR ENTOMOLOGIE

Afgiftekantoor 2600 Berchem 1 ISSN 0771-5277

Redaktiekomitee : F. COENEN (Brussel), B. GOATER (Bushey, England), Dr. K. MAES (Gent), Dr. K. MARTENS (Gent), A. OLIVIER (Antwerpen), W.O. DE PRINS (Antwerpen).
Redaktieadres : W.O. DE PRINS, Diksmuidelaan 176, B-2600 Antwerpen (Belgium).

Uitgegeven met de steun van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - Dienst Onderwijs

Jaargang 19, nummer 4 1 december 1991

Noctua janthe (BORKHAUSEN, 1792) en *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775) : beide soorten in België (Lepidoptera : Noctuidae)

Guido DE PRINS

Résumé. *Noctua janthe* (BORKHAUSEN, 1792) et *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775), deux espèces indigènes en Belgique (Lepidoptera : Noctuidae) On a récemment divisé le taxon *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775) en 3 espèces, *N. janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775), *N. janthe* (BORKHAUSEN, 1792) et *N. tertia* VON MENTZER, MOBERG & FIBIGER, 1991. Deux des trois espèces se rencontrent en Belgique: *N. janthe* et *N. janthina*. La répartition des deux espèces est commentée par l'auteur.

Abstract. *Noctua janthe* (BORKHAUSEN, 1792) and *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775), both occurring in Belgium (Lepidoptera : Noctuidae)
Very recently, it was shown that under the name *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775) in fact a complex of three different species could be recognized : *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775), *N. janthe* (BORKHAUSEN, 1792) and *N. tertia* VON MENTZER, MOBERG & FIBIGER, 1991. The former two species are present in Belgium. Their occurrence is discussed.

Key words : *Noctua - janthina - janthe* - distribution - Belgium

De Prins, G. : Markiezenhof 32, B-2170 Antwerpen-Merksem.

Inleiding

Eens te meer werd een al lang gekende soort gesplitst, ditmaal in drie soorten. *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775) bevat nl. *Noctua janthe* (BORKHAUSEN, 1792) en *Noctua janthina* (beide soorten komen voor in België) en er werd nog een derde soort onderscheiden, nl.: *Noctua tertia* VON MENTZER, MOBERG & FIBIGER, 1991. Deze nieuw-beschreven soort komt voor in het Oostmediterrane gebied en wordt hier niet verder behandeld. Het is zo dat *janthe* in België de gewoonste soort is en dat *janthina* waarschijnlijk vrij zeldzaam is. Ik heb van deze laatste soort slechts enkele

Figuur 1 : *Noctua janthe* (BORKHAUSEN, 1792), onderkant, België, prov. Antwerpen, Kalmthout, 31.VII.1984, leg. G. & W. DE PRINS.

exemplaren kunnen vinden in de door mij onderzochte collecties. Een meer uitgebreid onderzoek in de verzamelingen is dus noodzakelijk.

Onderscheid tussen *N. janthe* en *N. janthina*

De determinatie van beide soorten kan meestal met uiterlijke kenmerken gebeuren (tabel 1), enkel bij sterk afgevlogen exemplaren is genitaalonderzoek nodig. Tekeningen van mannelijke en vrouwelijke genitalia kan men vinden in VON MENTZER et al. 1991 en SKOU 1991.

Tabel 1: uiterlijke verschillen tussen *Noctua janthe* en *Noctua janthina* (zie figuren 1-4)

	janthe	*janthina*
algemene indruk	licht	donker
onderkant voorvleugel	-grootste deel zwart, plots eindigend op een rij «**boogjes**»	-grootste deel zwart, plots **recht** eindigend, hoogstens enkele zwarte streepjes op de aders.
bovenkant achtervleugel	-zwarte band smaller en meestal bovenaan **niet** over de gele grondkleur. Daardoor «gele vlek» **langwerpiger**. -franje bij apex geel.	-zwarte band breder en meestal bovenaan **wel** over de gele grondkleur. Daardoor «gele vlek» **ronder**. -franje bij apex grijs.
onderkant achtervleugel	-zwarte band smal met **ronde** uitsnijding. geen middenstip. -geen of zwak aangeduid lijntje vanaan het einde van de zwarte band tot de voorrand.	-zwarte band breed met **vierkante** uitsnijding. -meestal duidelijke middenstip. -zwart lijntje vanaan het einde van de zwarte band tot de voorrand.

NATURAL HISTORY
3 1 DEC 1991
EXCHANGED
ENTOMOLOGY LIBRARY

Figuur 2 : *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775), onderkant, Frankrijk, Isère, Villard de Lans, 1100 m, 30.VI.1975, leg. J. DILS.

Verspreiding

De verspreiding van beide soorten in Europa is nog onvoldoende bekend. Op vele plaatsen komen ze sympatrisch voor. Hoe meer naar het noorden, hoe zeldzamer *janthina* wordt. Hoe meer naar het zuidoosten hoe zeldzamer *janthe* wordt. Tot nu toe werd *janthina* (sensu stricto) vermeld uit volgende landen : Spanje, Frankrijk, Italië, Zwitserland, Oostenrijk, Duitsland, Denemarken, Zweden, Joegoslavië, Griekenland, Hongarije, Bulgarije, Roemenië en Turkije. De noordgrens in Frankrijk, België, Nederland en Duitsland is onbekend of op zijn minst zeer onduidelijk. De soort is nog niet gemeld uit o.a. Groot-Brittannië.

N. janthe werd vermeld uit: Algerije, Spanje, Frankrijk, Groot-Brittannië, Italië, Duitsland, Denemarken, Zweden, Noorwegen, Finland en Hongarije. In de andere Oosteuropese landen zijn er geen gegevens met zekerheid of materiaal te vinden (VON MENTZER et al. 1991, SKOU 1991).

Tot hiertoe werden maar zeer weinig exemplaren van *N. janthina* ontdekt in België: 1 ex. te Turnhout 11.VIII.1987, A. RIEMIS en een tweede ex. te Beerse 31.VII.1991, L. DUFRAING, beide plaatsen in de provincie Antwerpen (zie fig. 5). Een derde exemplaar bevindt zich in het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen maar zonder vermelding van vindplaats- en datumgegevens, het etiket vermeldt enkel «coll. et det. L. Berger». Er moeten meer plaatsen te vinden zijn in de verzamelingen, te meer omdat bij onze noorderburen reeds een twintigtal vindplaatsen vermeld staat enkel in het Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum) Amsterdam. De exemplaren staan daar alle onder de f. *latemarginata* RÖBER gerangschikt.

N. janthe is daarentegen goed vertegenwoordigd in België. We mogen aannemen dat bijna alle vermeldingen in de Belgische entomologische

Figuur 3 : 1-6 *Noctua janthe* (BORKHAUSEN, 1792), bovenkant, 1. België, prov. Antwerpen, Kalmthout, 31.VII.1984, leg. G. & W. DE PRINS; 2. België, prov. Antwerpen, Schilde, 16.VIII.1972, leg. G. DE PRINS; 3. België, prov. Namen, Resteigne, 7.VIII.1975, leg. G. DE PRINS; 4. Frankrijk, Vaucluse, Mt. Ventoux, 600 m, 22.VII.1979, leg. G. DE PRINS; 5. Frankrijk, Pyrénées orientales, Coustouges, 800 m, 19.VII.1979, leg. G. DE PRINS; 6. Spanje, prov. Cuenca, Tragacete, 1500 m, 9.VIII.1981, leg. G. & W. DE PRINS.
7-9 *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775), bovenkant, 7. Frankrijk, Isère, Villard de Lans, 1100 m, 30.VI.1975, leg. J. DILS; 8. Frankrijk, Vaucluse, Apt, 15.VII.1975, leg. A. LODTS; 9. Griekenland, Makedonia, Vernon Oros, Aposkepos, 1000 m, 6.VII.1981, leg. W. DE PRINS.

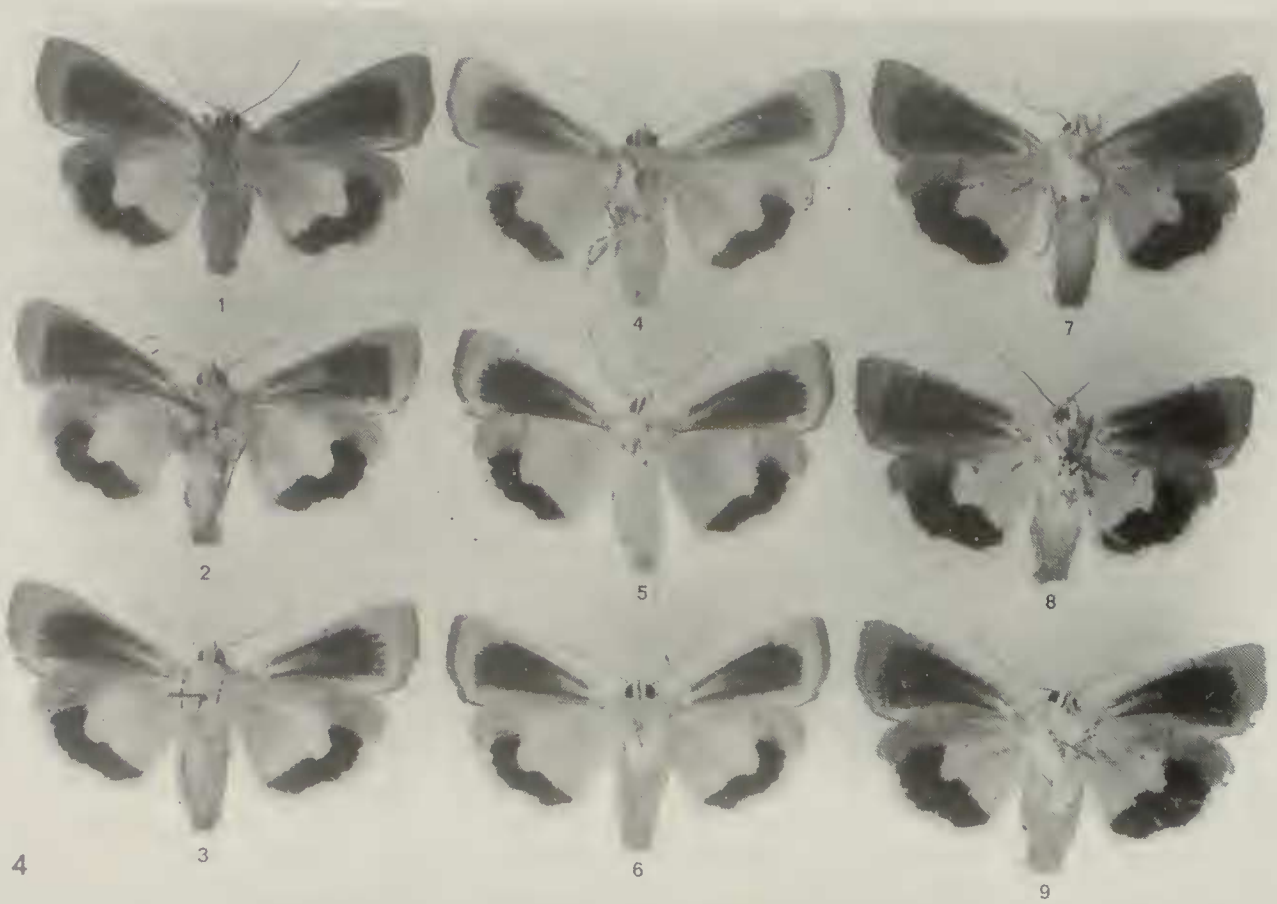

Figuur 4 : 1-6 *Noctua janthe* (BORKHAUSEN, 1792), onderkant; 7-9 *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775), onderkant, zelfde gegevens als in figuur 3.

literatuur over *N. janthina* in feite slaat op *N. janthe*. Ikzelf zag exemplaren van *janthe* afkomstig van de volgende vindplaatsen :

prov. West-Vlaanderen : Brugge, Knokke, Oostende.

prov. Oost-Vlaanderen : Assenede, Balegem, Moessemen, Moorsel, Oordegem, Waasmunster.

prov. Antwerpen : Antwerpen-Kiel, Antwerpen-Linkeroever, Arendonk, Berlaar, Blaasveld, Brasschaat, Herentals, Kalmthout, Niel, Olen, Turnhout, Weelde-statie.

prov. Limburg : Diepenbeek, Heusden, Neerpelt.

prov. Brabant : Dilbeek, Dworp, Etterbeek, Quatre Bras, Tervuren, Watermaal, Woluwe, Zoniënwoud.

prov. Henegouwen : Bergen, Charleroi, Laplaigne, Strée, Wodecq.

prov. Namen : Belvaux, Jambes, Namen, Resteigne.

prov. Luik : Bomal, Hoge Venen, Lambermont, Méhaigne, Sclessin, Tillf.

prov. Luxemburg : Daverdisse, Virton.

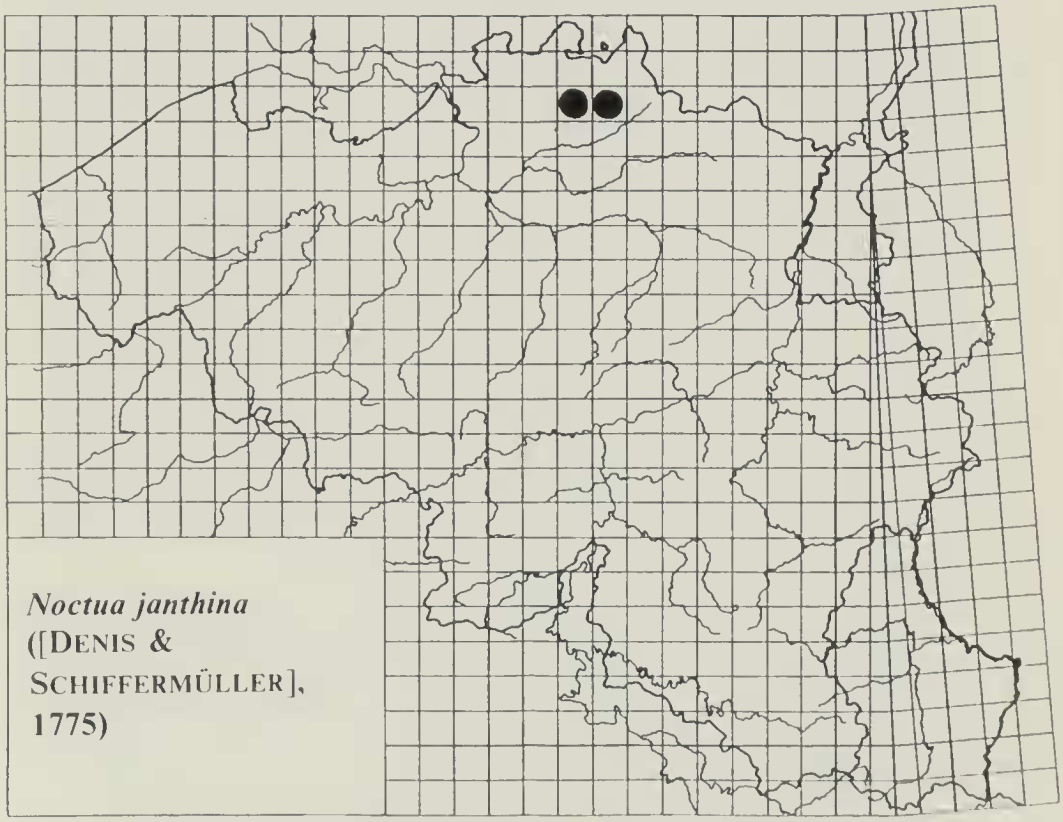

Figuur 5 : Verspreiding in België van *Noctua janthina* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775).

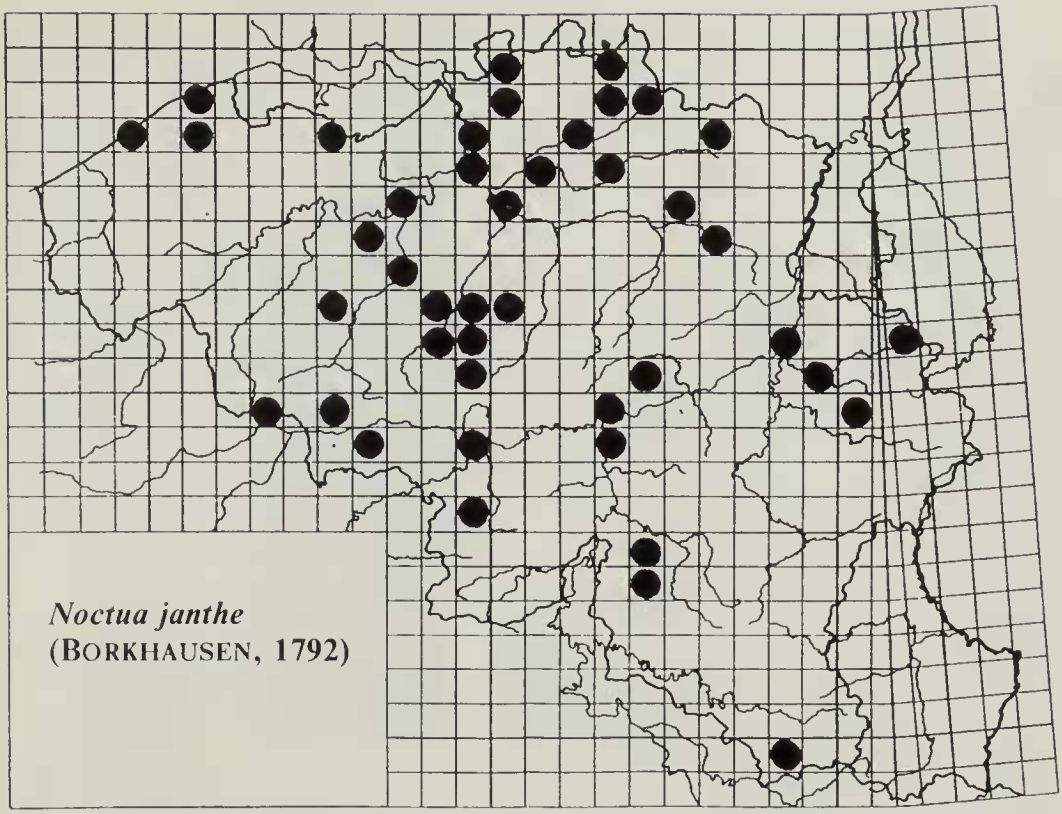

Figuur 6 : Verspreiding in België van *Noctua janthe* (BORKHAUSEN, 1792).

Vliegtijd en levenswijze

In de literatuur (VON MENTZER et al. 1991, SKOU 1991) wordt als vliegtijd van *N. janthina* opgegeven : einde juli tot midden augustus. Er zijn nog te weinig exemplaren uit België bekend om de vliegtijd van deze soort in ons land te kunnen vaststellen. Tot nu toe zijn er vermeldingen van einde juli tot midden augustus.

Dezelfde auteurs vermelden als vliegtijd voor *N. janthe* : einde juli tot midden september. In ons land werd het vroegste exemplaar gevangen op 2 juni, het laatste op 14 september. De hoofdvliegtijd valt in augustus (zie histogram fig. 7).

Rupsen van beide soorten zijn afgebeeld in SKOU (1991). De rups van *janthina* leeft op verschillende soorten kruiden, die van *janthe* op o.a. *Rumex*, *Primula* en *Rubus fruticosus*. De rups van beide soorten overwintert. De verpopping vindt plaats in een losse cocon in de grond (SKOU 1991).

Dankwoord

Ik dank alle mensen die zo bereid waren hun verzameling te laten raadplegen, in de eerste plaats Dr. P. GROOTAERT (K.B.I.N.), verder : F. COENEN, L. DUFRAING, M. FAQUAET, T. GARREVOET, A. JANSSEN, K. JANSSENS, F. MAES en A. RIEMIS. Verder gaat mijn speciale dank uit naar W. DE PRINS die voor de foto's en de gegevens uit Nederland zorgde.

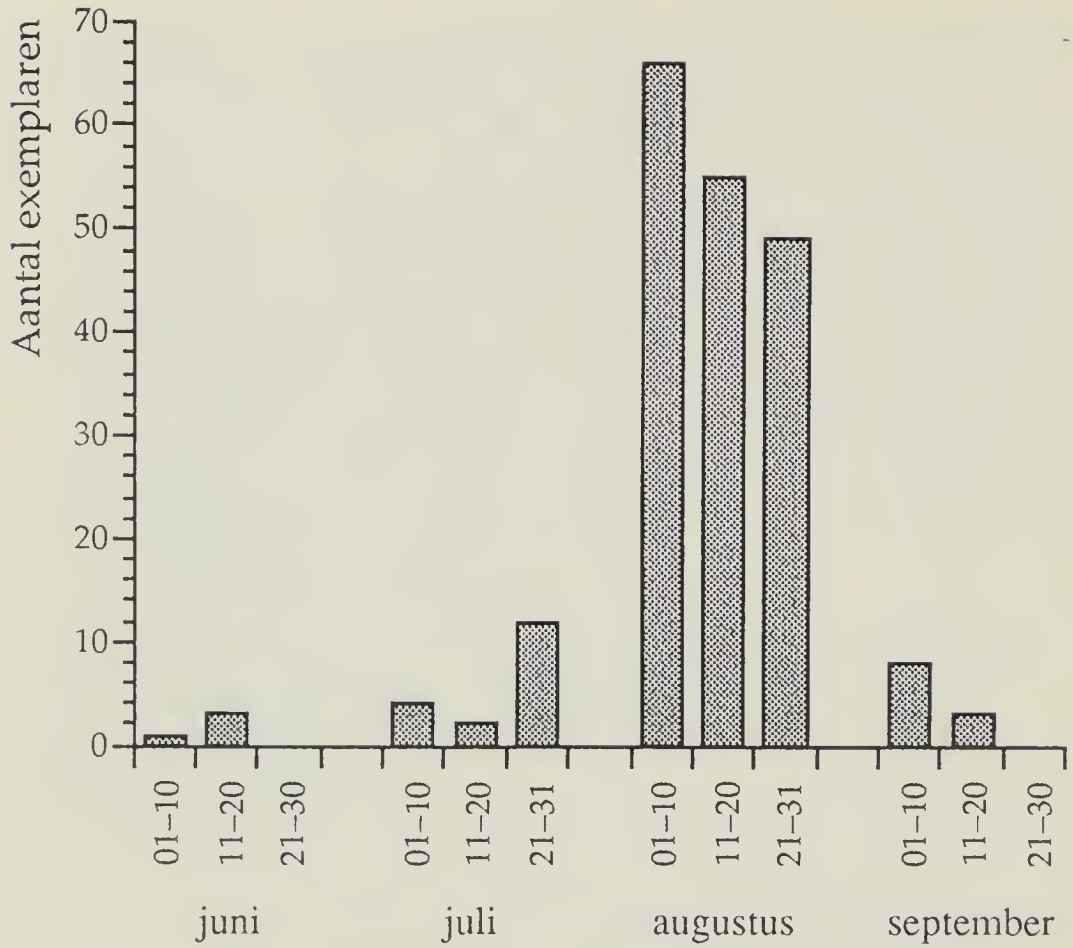

Figuur 7 : Histogram van *Noctua janthe* (Borkhausen, 1792) in België.

Bibliografie

Mentzer, E. von, Moberg, A. & Fibiger, M., 1991. *Noctua janthina* ([Denis & Schiffermüller], 1775) sensu auctorum a complex of three species (Lepidoptera : Noctuidae). - *Nota lepid.* **14** : 25-40.

Skou, P., 1991. Nordens ugler. Handbog over de i Danmark, Norge, Sverige, Finland of Island forekommende arter af Hermeniidae of Noctuidae (Lepidoptera). Danmarks Dyreliv Bind 5. Apollo Books, Stenstrup, 566 p., 37 kleurplaten.